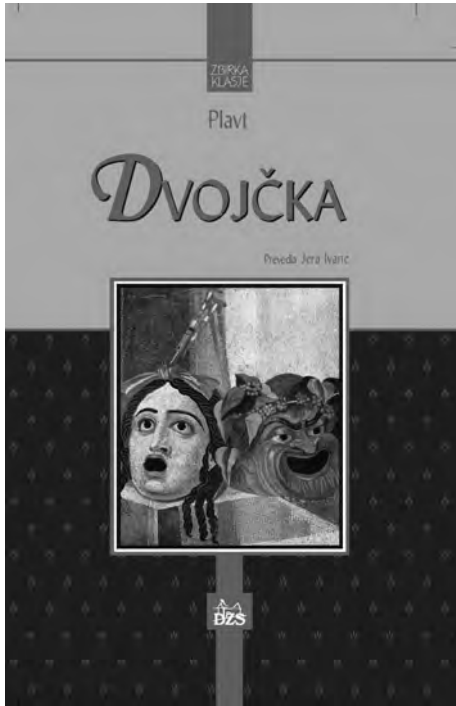

Plavt. *Dvojčka*. Prevod in opombe Jera Ivanc, uvodna razlaga Marko Marinčič in Jera Ivanc. Zbirka Klasje. Ljubljana: DZS, 2009. [148 str.]

Če so bile komedije velikega rimskega komediografa Tita Makcija Plavta (ok. 250–184 pr. Kr.) doslej deležne zelo spora-
dičnega prevajanja v slovenščino (od leta 1954 do 1995 jih je bilo prevedenih zgolj šest, od teh dve za gledališko uprizoritev, torej ne za književno objavo), je bilo leto 2009 nekoliko plodovitejše: poleg prevoda *Oslov (Asinaria)* za MGL – Mestno gledališče ljubljansko – izpod tipkovnice Marka Marinčiča smo dobili še nov prevod *Dvojčkov (Menaechmi)*. *Dvojčka* je prvič poslovenil Anton Sovre za uprizoritev v MGL, letos pa je izšel nov prevod, delo Jere Ivanc.

Ker je bil novi prevod ustvarjen za

zbirko Klasje pri DZS, torej za zbirko, namenjeno šolski mladini, je opremljen s pestrnim naborom spremnih besedil. Poleg začetne preglednice »Tit Makcij Plavt in njegov čas«, ki vzporeja avtorjevo življenje s sočasnimi kulturnimi in zgodovinskimi dogodki, izbora mnenj o Plavtovi komediji od antike do tretjega tisočletja ter sklepnih »Vprašanj« in »Tem« za razmislek prinaša izdaja izčrpno uvodno razlago (z bibliografijo), razčlenjeno na dva bistvena tematska sklopa: »Komedijska med Atenami in Rimom« in »Plavtova *Dvojčka*: od črke do predstave«. Prvi sklop, panoramski pregled razvoja komedije od atenske demokracije do rimske republike Plavtovega časa, z opisom antičnih odrskih zgradb in uprizoritvenih konvencij vred, je pripravil Marko Marinčič. Prikaz je pregleden in preprost, obenem pa dovolj podroben, da si z njim koristno osveži spomin tudi klasični filolog. Drugi sklop, delo prevajalke, osvetli izbrano dramo z najrazličnejših plati: po eni strani smo deležni klasičnih elementov spremnih besed, kot so vsebinska razčlenitev, metrična analiza in *Nachleben*, po drugi strani pa nevsiljivega uvajanja v svet samega gledališča, denimo v razdelkih o vrzelih v besedilu in didaskalijah. Poleg gledališke delavnice nenazadnje dobimo tudi vpogled v delavnico drugega poustvarjalca – prevajalca, kajti Ivančeva pojasnjuje svojo prevajalsko strategijo na več mestih, npr. v razdelkih o naslovu drame, o didaskalijah v prevodu in o uporabljenih metričnih shemah.

Prevajalkina zavest o tem, da drama ni namenjena le branju, ampak tudi – ali celo predvsem – uprizoritvi, se odraža v njenem prevajalskem pristopu, kajti pri najrazličnejših plasteh prevoda lahko ugotovljamo, da krmari med filološkim poustvarjanjem starorimske komedije in rešitvami, ki so posrečene za današnje občinstvo. S tem prehajamo k prevodu samemu

ter v njegovem okviru najprej k prevajalski strategiji pri najsplošnejših in zato najbolj temeljnih odločitvah: pri metriki in pri prevajanju imen. Kot zapiše prevajalka v razdelku »Brezštevilni ritmi' *Dvojčkov*« (str. 46–48), prevladujeta v latinskih dialogih trohejski sedmerek in jambski šesterek, medtem ko so metrični ritmi v pevskih vložkih, 'arijah', zelo raznovrstni. Če so prvi slovenski prevajalci antične dramatike še ohranjali izvirni metrum (*mutatis mutandis*) in prevajali jambski šesterek s po šestimi jambi, se je pozneje uveljavila raba bolj udomačenega blankverza, jambskega peterca, v dokaj svobodni obliki. Prevladovanje blankverza se razkrije že pri bežnem pogledu v naključno izbrani stvaritvi dveh drugih prevajalcev Plavta, Kajetana Gantarja in Alojza Rebule – v prevoda komedij *Hišni strah* (*Mostellaria*) in *Bahavi vojščak* (*Miles gloriosus*).

V dialogih je tako tudi Ivančeva zvečine posegla po ohlapnem blankverzu, ki je sodobnemu evropskemu ušesu bližji. Pač pa je sledila antičnemu izvirniku v pevskih vložkih, pri katerih v njenem prevodu prav tako zasledimo precejšnje variacije; ne le da so uporabljeni različni ritmi, ampak variirajo tudi znotraj posameznega speva. To rešitev, četudi v metrično strožji obliki, najdemo že v, denimo, Gantarjevem prevodu Filolahove arije v *Hišnem strahu* (1. dejanje, 2. prizor), kjer se izmenjujejo odlomki v (hiperkatalektičnem) jamb-skem šestercu in trohejskem četvercu. V *Dvojčkih* pa npr. v ariji Starca (5. dejanje, 2. prizor) prevladujejo trohejski osmerek, sedmerek in četverec, vendar se najdejo še druge variacije:

Kot mi dopustijo leta, kot zahteva ta opravek,
[trohejski osmerek]
jaz hitim, uren sem, ker se mudi [...]
[katalektični trohejski šesterek]
Zdaj pa srcu v prsih mojih skrb ne da miru –
[katalektični trohejski sedmerek]

kaj da me je hči klicala,
[trohejski četverec]
kar naenkrat, iznenada,
[trohejski četverec]
kaj bi to bilo?
[katalektična trohejska tripodija] (str. 110)

Podobno iskanje ravnoesja med antičnim izvirnikom in besedilom, namenjenim slovenskemu občinstvu, je moč opaziti pri poimenovanju oseb. Prejšnji prevodi so segli vse od strogega ohranjanja izvirnih (zgolj slovensko transkribiranih) imen do doslednega slovenjenja. Primer prvega pristopa je že omenjeni Gantarjev prevod *Hišnega strahu*, kjer nastopajo »Teopropides«, »Filolahes«, »Filematium« (ime hetere torej ostane v obliki za srednji spol kot v grščini in latinščini!), »Tranio« in drugi. Primer drugega pa je Rebulov *Bahavi vojščak*, kjer so poslovenjena vsa imena – pomensko zvečine temeljijo na izvirnih, npr. »Stolpolom« na »Pirgopoliniku« (*Pyrgopolinices* »zavojevalec mestnih obzidij«). V *Dvojčkih* pa so izvirna imena sicer ohranjena, vendar se v primerih, kjer nudijo priložnost za besedne igre, pojavljajo tudi s slovenskimi dvojnicami. Tako je Penikul včasih imenovan tudi »Rilček« ali »Penikul Rilček«:

PENICULUS. Iuventus nomen fecit Peniculo mihi, / ideo quia mensam, quando edo, detergeo. – PENIKUL. Fantje mi pravijo Penikul Rilček, / ker vse drobtine z mize posesam. (vv. 77–78, str. 64)

MENAECHMUS I. Olfacta igitur hinc, Penicule. lepide ut fastidis. – MENAJHMUS I. No, prav, daj, vohaj. – S kakšno eleganco / vihaš svoj rilec, Rilček. (v. 169, str. 69)

MENAECHMUS II. Quis iste ést Peniculus? MESSENIO. Qui extergentur baxae. – MENAJHMUS II. Pa kdo je ta Penikul? MESENION. Kdor povsod svoj rilec vtika. (v. 391, str. 84)

Podobno velja za kuharja Cilindra; v seznamu oseb je sicer naveden kot »Cilinder«, toda po potrebi se pojavi tudi z dvojnico »Valj«, na osnovi katere je zgrajena nova besedna igra:

CYLINDRUS. *Cylindrus* ego sum: non nosti nomen meum? MENAECHMUS II. Si tu *Cylindrus* seu *Coriendrus*, perieris. – CILINDER. Valj. Valj Cilinder sem. A res ne veš? MENAJHMUS II. Valj ali Bat, ni važno – vžgi in spelji! (vv. 294–295, str. 78)

Ime »lahke damice« *Erotium* v slovenščini ohrani svojo grško osnovo, vendar dobi končnico *-a* in postane sklonljivo (»Erotija«), kar je za laičnega slovenskega gledalca bistveno sprejemljivejše od nesklonljive oblike na *-um*.

Občutljivost za odrski učinek diha tudi iz posameznih prevajalskih rešitev – iz idiomatskega in posledično dokaj prostega ubesedenja Plavtovih misli, pri katerem moramo izpostaviti iznajdevanje novih besednih iger. Že prevajalka sama na str. 31 v svojem spremnem besedilu opozori na besedno igro z imenom mesta Drač (gr. *Epidamnos*, lat. *Epidamnus*): Plavt povezuje njegovo latinsko ime z besedo *damnum* »škoda«, Ivančeva pa slovensko ime z besedo »drekač«:

propterea huic urbi nomen *Epidamno* inditumst, / quia nemo ferme huc sine *damno* devortitur. – Drač je okrajšava / za Drekač, ker kdor se tu ustavi, / vse izgubi in v dreku obtiči. (vv. 263–264, str. 76)

Kot ilustracijo posrečenih prevodov besedne igre, ki je ponekod še bolj poudarjena kot v izvirniku, omenimo vsaj še dve mesti:

meó malo a mala abstuli hoc, ad *damnum* deferetur. – Zlobnici sem vzel, da svoji zlobici pogubni nesem. (v. 133, str. 66 – Menajhmus I. o halji, ki jo je ukradel ženi, da bi jo podaril ljubici)

MENAECHMUS I. Egon dedi? MATRONA. Tu, tu istic, inquam. PENICULUS. Vin adferri noctuam, / quae 'tu tu' usque dicat tibi? nam nos iam defessi sumus. – MENAJHMUS I. Podaril? Jaz? SOPROGA. Ja ti, ja, ti! PENIKUL. Hočeš papagaja, da ti bo ponavljal ti ti ti? / Midva dva dva dva utrujena. (vv. 653–654, str. 103)

Aluzije na grške mitološke osebe in zgodbe so pogosto ohranjene in razložene v opombah, toda če je referenca zelo obskurna, je lahko nadomeščena s splošnejšo in razumljivejšo frazo. Tako je v naslednjem primeru, kjer izvirnik za oznako nepomembne in neznane osebe uporabi ime »Portaon«, prevod pa se zateče k splošnejšemu izrazu:

MENAECHMUS II. Quem tú hominem <esse me> arbitrere, nescio; / ego te simitu novi cum *Portaone*. – MENAJHMUS II. Res ne vem, / kdo misliš, da sem jaz, ker ti si meni / poznana toliko kot kak leva k. (vv. 744–745, str. 109)

Ponekod pride tudi do priredbe v smislu anahronizma, ki deluje še dodatno komično; tak primer je že zgoraj navedeno poigravanje z »valjem« in »batom« pri motorju, nič manj pa drzna primerjava s Cyranojem de Bergeracom na str. 69 in – morda manj vpadljivo – »šuštenje« (papirnatega) denarja na str. 97. Naravni, pogovorni jezik se prav tako odraža v tekočih prehodih iz verza v verz in v občasnih pogovornih konstrukcijah, kakršni sta »Joj sem jaz ena nesrečna ženska!« (str. 100) in »Kakšna beda od življenja!« (str. 119)

Kot je razvidno iz gornjih navedkov, smo torej dobili dragocen prispevek k prevodom antične dramatike: izdajo, ki po eni strani prinaša veliko podatkov in pojašnil, po drugi strani pa sodoben, ljubeč, živ prevod. Zdaj mu lahko želimo le še to, da bi čim prej našel pot na slovenske odre.

Nada Grošelj